

Предраг Миленковић

17. СРПСКА БРИГАДА

Покрет ка Расини

У току марша за новог команданта 17. бригаде је дошао Раде Марковић, који је на тој дужности заменио Милоша Урошевића. То је постројеним борцима у Белољину саопштио командант 24. дивизије Миле Ћаловић, после чега им се обратио и нови командант.

Бригада је заноћила у Белољину и суседним селима на десној обали Топлице. Сутрадан је одржан збор 17. бригаде на изласку из Белољина према Блацу, на којем је, поред команданта Бригаде, Рада Марковића, **говорио и комаидает 24. дивизије, указујући на значај покрета Бригаде и 24. дивизије са простора Топлице ка Расини.**

Сутрадам, 2. октобра, у 11 часова, штаб 24. дивизије упутио је писмо штабу 2. пролетерске дивизије у којем се каже и ово:

"Ми се налазимо са две бригаде (11. и 17., бригада) на сектору Блаце-Разбојна. Рокираћамо се још у лево својим левим крилом према Брусу.

... Наше снаге са којима овде за сада располажемо износе око 1.800 наоружаних бораца, око 7 бацача. Ненаоружаних има око 1.100 бораца (свега (2.900 бораца). Једна наша бригада (13. бригада) остала је у Пустој Реци."

Истог дана у 19 часова штаб дивизије је послао депешу Главном штабу Србије следеће садржине:

"Стигли смо са 17. српском у Блаце. Пошаљите Милана Беговића за комесара 17. бригаде. 1.300 војника ове бригаде потпуно боси."

Трећег окробра успостављена је курирска веза између штабова 24. и 2. пролетерске дивизије. Истог дана, у 15. часова,

штаб Друге пролетерске дивизије је упутио писмо на главу 24. дивизије, у коме је, уз остало речено:

"Ситуација на овом сектору се готово свакодневно мења с обзиром да је непријатељ врло активан у вршењу напада и испада из Крушевца. У ту сврху четницима Немци дају тенкове, разумљиво са својом посадом у тенковима.

У току јучерашњег дана су четници са око 5.000 људи и 10 тенкова направили испад до линије Шогољ - Дољане - Жабаре. Пред вече непријатеља смо одбацили натраг. Тенкове употребљавају и друмовима и сеоским путевима.

3. С обзиром на директиве које смо раније добили од Главног штаба, по доласку ваше Дивизије требало је да се рокирамо у лево у вези са задацима новим које ће нам доделити Главни штаб.

Ради горњег ваше две бригаде ћемо поставити на наше десно крило, а ми ћемо се рокирати са извесним снагама у лево.

4. Ухватили смо везу са вашом 11. бригадом и не знајући да сте и ви близу њих. **Издали смо јој наређење да се пребаци на линију Наупаре - Витановац - Јабланица** и ту до даљег остане као резерва. Но с обзиром да сте ви ту близу, уколико она већ не изврши покрет, ставите је под вашу команду и поставите се са ваше две бригаде на линију: Бован - Трмчаре - Буковица - Шавране - Дољане - Мешево - Жабаре закључно. По доласку вапшх јединица на горњи сектор ми ћемо се рокирати у лево. Главни ваш задатак за сада јесте затварање комуникације Крушевац - Разбојна, затим дејство мањим диверзантским групама на комуникације Крушевац - Сталаћ и Сталаћ - Житковац. (206/207)

Први састанак штаба 2. пролетерске и 24. дивизије одржан је 4. октобра у селу Наупарима, око 10 км југозападно од Крушевца. Тога дана обе бригаде 24. дивизије већ су биле заузеле положаје на левој и десној обали реке Расине, према захтеву штаба 2. пролетерске дивизије, и то: 11. бригада у рејону село Степош - село Дољане - село Себечевац (лева обала Расине) и 17. бригада на линији село Витановац - село Буковица - село Ломница - село Трмчаре - село Буци (на десној обали Расине). Њихов задатак је био да што чвршће затворе пут Крушевац - село Разбојна и не дозволе продор непријатеља на слободну територију Расине. Својим истуреним извиђачким и

обезбеђујућим деловима обе бригаде су практично биле у непосредном додиру са непријатељском одбраном Крушевца.

Пребацавањем две бригаде 24. дивизије из Пусте Реке, долине Јужне Мораве и из Косанице у Расину и заузимањем положаја испред Крушевца дефинитивно је преузета иницијатива на овом сектору из руку непријатеља. После овог и чврстог успостављања контроле обала Расине од стране 11. и 17. бригаде ниједан непријатељски војник није више прошао друмом Крушевац - Разбојна.

Док се штаб 24. дивизије налазио у селу Наупару, стигла је одлука Покрајинског комитета СКОЈ-а за Србију о одржавању I конгреса Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије и о критеријумима за избор делегата за овај конгрес. (208)

У међувремену су се јединице 2. пролетерске дивизије поново вратиле на сектор Крушевца и ка Сталаћу, чиме је практично веза између 2. пролетерске и 24. дивизије била прекинута јер је настао велики међупростор између њих. Да би се попунио тај простор од око 40 - 50 км настао између крајњих левокрилних јединица 24. дивизије и најближих јединица 2. пролетерске дивизије, у току ноћи уочи 13. октобра упућена је северно од Малог Јастрепца 17. српска бригада са задатком да успостави контролу над комуникацијама које од села Суповца воде левом обалом Јужне Мораве ка Сталаћу. После извршеног марша, сутрадан, бригада је посела целу комуникацију од села

Мезграје и Суповца до села Трњана и Кормана, с тим што је по дубини држала један батаљон у рејону села Кулина - Рибаре, на обезбеђењу болнице и позадине 24. дивизије. Једна чета овог батаљона задржана је на Малом Јастрепцу, у рејону Змијине главе, ради одржавања веза са јединицама 11. бригаде, Штабом Дивизије, а по потреби и са другим јединицама. (213)

Истог дана, 13. октобра, по наређењу штаба 2. пролетерске дивизије, 17. бригада је успоставила контролу над читавим подјастребачким Поморављем, допирући са најистакнутијим батаљонима према западу до села Каоника и Ђуниса. Први батаљон се налазио у рејону Каоник - Ђунис, 3. батаљон према Великом Шиљеовцу, 2. батаљон према Кулини, а 4. батаљон према селу Житковцу, док се штаб Бригаде налазио у Великом Шиљеовцу. Чета пратећих оруђа, интендатура и

бригадна болница су се налазили на простору села Радевце - Јаковље. У својим рејонима јединице су хватале разбијене и усамљене групе четника, белогардејаца и недићеваца.

О томе се у наређењу штаба 2. пролетерске дивизије оп. бр. 187 од 13. X 1944, у 13.5 часова, упућеном штабу 3. српске бригаде, каже:

"У току дана ће на ваш сектор стићи једна бригада 24. дивизије. С обзиром на ово ви ћете се са вашом бригадом 14. о.м. рано изјутра пребацити на сектор: Ломница - Буковица - Наупаре.

Ми ћемо у току 14. о. м. извршити покрет за с. Буци, где са нама одржавати везу.

Уколико имате везу са Црвеном армијом. по доласку ове бригаде 24. дивизије, повежите њу са Црвеном армијом (подвукао П. М.). На сектору: Витановац - Јабланица - Гркљане треба да се налази 6. српска бригада, те са њом успоставите везу."

Из овог распореда Бригада је контролисала све правце на левој обали Јужне Мораве од села Суповца, где железничка пруга од Ниша прелази са десне стране на леву обалу Јужне Мораве, па до Ђуниса и Трубарева према Сталаћу, 17. бригада је извршила довструку улогу: обезбеђивала је са севера извођење нишке операције, а исто тако је са истока обезбеђивала извођење напада за ослобођење Крушевца. За извршење тих задатака привремено је била стављена под команду штаба 2. пролетерске дивизије. Стицајем околности 17. бригада се нашла на правцу напада јединица Црвене армије на непријатељске снаге у Крушевцу.

Четрнаестог октобра пре подне штаб 2. пролетерске дивизије наредио је штабу 17. бригаде да хитно упути у село Каоник једног члана свог штаба на договор са командом совјетских трупа око вођења заједничких дејстава и организације садејства. У штабу бригаде од војних руководилаца налазили су се само заменик команданта бригаде Душан Ћаловић, начелник штаба Радивоје Лазаревић и обавештајни официр Аца Павловић. Командант бригаде био је одсутан јер се налазио на војном курсу. У штабу је одлучено да се на састанак упуте начелник штаба и обавештајни официр, а до разговора је дошло око 13 часова у Каонику. Начелник штаба и обавештајни официр 17. бригаде састали су се са командантом једног стрељачког пука 19. воруње-

ешко-шуменске дивизије Црвене армије. Руси су се интересовали за распоред јединица бригаде и непријатељске снаге које бране Крушевац и да ли су добили нова појачања и сл. (214/215)

Руси су били задовољни спремношћу бригаде да обезбеђује наступање црвеноармејаца ка Крушевцу. Састанак је завршен око 14 часова, после чега је свако отишао на извршење свог задатка. Већ до 15 часова је наређено 1. батаљону да поседне положај северно од пута Каоник - Крушевац, све до у висини села Текије, а да избаци извиђачке делове према селу Дедини и ушћу Расине, а 3. батаљону да затвори правац село Црквина - Мали Шиљеговац - село Пасјак и врши извиђање према селу Капиџији.

После издавања задатака 1. и 3. батаљону у штабу 17. бригаде је процењено да је потребно 4. батаљон оријентисати према Крушевцу, на левом крилу између 3. батаљона 17. бригаде и 3. српске бригаде, а 2 батаљон задржати и даље у резерви у рејону Кулина - Вукања. (215)

У међувремену, непосредно после договора у селу Каонику о заједничком дејству у нападу на Крушевац, стигло је наређење штаба 24. дивизије да 17. бригада хитно упути један батаљон према Јастрепцу, јер је, због наилазка разбијених група Немаца које су бежале из Ниша, а болница Команде подручја у Рибарској Бањи била у опасности. У тој ситуацији штаб 17. бригаде је 14. октобра касно по подне издао ново наређење и поставио задатак 1. и 3. батаљону, пратећој чети и инжењеријском воду да наставе заједничка дејства са јединицама Црвене армије за ослобођење Крушевца; 4. батаљону да изврши марш правцем село Рибаре - село Вукања, а затим што пре да достигне гребен Великог Јастрепца и да похвата или уништи непријатељске групе које буду покушале да се пробију преко вододелнице Великог Јастрепца на сектору Гребач - Поглед - Ђулица. (216/217)

Петнаестог октобра до 11 часова у селу Рибарима прикупио се и 2. батаљон. Овај батаљон је иротеделе ноћи имао оштру борбу у сусрету са јачом немачком колоном на Малом Јастрепцу. Непријатељ је имао већи број погинулих, а заробљена су 82 Немца, већи број товарних коња, наоружања и опреме. Сви заробљеници су предати у сабирни центар у Рибарској Бањи, који је био образован по наређењу штаба 2. пролетерске дивизије. И код батаљона је било губитака. Погинуо је заменик команданта

батаљона Коста Ковачевић, из села Орловића са Косова, а живео је као избеглица у селу Селишту код Прокупља. У 17. бригади је био од њеног формирања, заједно са сестром ЈБубицом, која је била санитарски референт једне чете 2. батаљона. Његов брат, Митар Ковачевић, погинуо је као борац 3. српске бригаде августа 1944. код Куршумлије. Из овог батаљона погинула су и два борца који су били неопрезни приликом заробљавања Немаца. (217/218)

Одмах по доласку у Рибаре овом батаљону је наређено да настави покрет усиљеним маршем ка Крушевцу, где да то поподне учествује у дефилеу, који се припремао заједно са јединицама Црвене армије, на обезбеђењу, а 4. батаљон је био доста удаљен, па је из 17. бригаде одређено да у дефилеу учествују само 2. и 3. батаљон и приштапски делови. (218)

Изненадним продором јединица Црвене армије у град на правцу Каоник - Крушевац била је разбијена непријатељска одбрана. Док су стрељачки делови водили борбу, а инжењерци покушавали да очисте минска поља испред моста, први ешалон тенкова је прошао Расину узводно и низводно од моста не наилазећи на отпор непријатеља. Немци су се брзо извлачили ка Трстенику. Збуњени четници и остали издајници прво су застали у граду, али када су их Совјети идентификовали и почели да разоружавају, они који су избегли заробљеништво "извукли су се правцем: Глободер - Бучје - Брезовица."(2;9)

У међувремену са другим ешалоном јединица Црвене армије, који је ушао у Крушевац пред сам мрак, 14. октобра, на црвеноармејском тенку стигао је у град и обавештајни официр 17. бригаде Аца Павловић, а одмах за њима са јединицама Црвене армије ушли су 3. батаљон 17. бригаде и 2. батаљон 3. српске бригаде. У току ноћи уочи 15. октобра у град је стигао и штаб 17. бригаде, са приштапсим деловима.

Сутрадан, 15. октобра, командант 2. пролетерске дивизије, Средоје Урошевић, наредио је штабу 17. бригаде да организује привремену команду места у Крушевцу док те послове не преузме Команда подручја. Од јединица 2. пролетерске дивизије привремено су за посадне јединице одређена два батаљона 6. српске бригаде, од којих је једна већ 16. октобра упућен ка Трстенику.

Остале посадне јединице и гарнизонске потребе требало је да задовољи 17. бригада. Командант 2. пролетерске дивизије је такође наредио да штаб 17. бригаде организује параду наших јединица са јединицама Црвене армије по подне 15 окгобра са почетком у 15 часова. (221)

Петнаестог октобра у Крушевцу је одржана парада јединица НОВЈ и Црвене армије које су ослободиле град. Трибина је била изграђена испред хотела-кафана "Париз", где је био смештен штаб 2. пролетерске дивизије. (221)

Без обзира на то што је 2. батаљон 17. бригаде такоређи тек био стигао са терена, штаб бригаде га је одредио за учешће на паради, јер је био комплетан и солидно обучен.

На свечаној трибини се налазио командант 2. пролетерске дивизије, са члановима штаба, виших политичких руководилаца и чланова штаба 17. бригаде. На паради су од јединица НОВЈ учествовала два непотпуна батаљона 6. српске бригаде и 2. и 3. батаљон 17. бригаде. Испред једне руске тенковске јединице чврстим кораком промарширао је 2. батаљон 17. бригаде, скоро комплетан у немачким униформама, које су борци поскидали са заробљених Немаца. У паради су учествовале и стрељачке јединице Црвене армије, неки приштапски делови штаба 2. пролетерске дивизије и приштапски делови штаба 17. бригаде.

Док је трајало славље поводом ослобођења Ниша и Крушевца, разбијени непријатељски делови, који нису успели да се пробију према Прокупљу и даље су покушавали да се по групама пробију ка северу с намером да се преко Јастрепца пребаце у долину Западне Мораве и ка Ибру и прикључе својим саставима у рејону Трстеника или Краљева. Немци су неколико дана лутали по Јастрепцу, покушавајући пробој на разне стране. Да би се похватале или унишtile ове немачке групе, штаб 24. дивизије је наредио 17. бригади да поново организује гоњење разбијеног непријатеља, који се користио слабије контролисаним међупросторима за повлачење, задржавајући се привремено у густим шумама Јастрепца.

Одласком из рејона Крушевца завршила су се дејства 17. бригаде за ослобођење овога града. (226)